

TINGIMISI SÜÜDIMÕISTMINE NÕUKOGUDE KRIMINAAL- ÕIGUSES

Prof. H. Kadari

Kriminaalõiguse ja -protsessi kateeder

I

Tingimisi süüdimõistmist iseloomustab tunnuste rohkus, mis seejuures tingivad tema sarnasuse mitme teise nõukogude kriminaalõiguse instituudiga. Sellega on teataval määral seletatav ka ühtsuse puudumine tingimisi süüdimõistmise juriidilise loomuse küsimuses. Selles küsimuses, mille nii või teisiti lahendamisest sõltub suurel määral terve rea tingimisi süüdimõistmise rakendamisse puutuvate üksikküsimuste lahendamine, võib nõukogude kriminaalõiguslikus kirjanduses eristada põhiliselt kaht seisukohta: esimese järgi on tingimisi süüdimõistmine karistus, selle kergemaid liike¹ teise järgi seda ei käsitata karistusena, vaid kas süüdimõistva otsuse tingimisi täitmata jätmisena² või karistuse edasilükkamise eri vormina ning ühtaegu kasvatusliku mõjutamise vahendina jms.³ NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi ja kolleegiumide määrustest nähtub, et kohtupraktika mõistab tingimisi süüdimõistmist sageli karistusena, resp. karistuse kergendamisenä, teinekord aga eristab tingimisi süüdimõistmist ja karistust.⁵

¹ Nii näiteks M. Гельфер, Условное осуждение в СССР, «Проблемы социалистического права», 1939, nr. 2, lk. 42; M. M. Якубович, О правовой природе института условного осуждения, «Советское государство и право», 1946, nr. 11—12, lk. 54 jj.

² А. Трайнин, В. Меньшагин, З. Вышинская, Уголовный кодекс РСФСР, Комментарии, Москва 1946, art. 54, § 2.

³ Vt. näit. M. M. Исаяев VIJuN'i õpikus Уголовное право, Общая часть, Москва 1948, lk. 551; А. А. Герцензон, Уголовное право, Часть общая, Москва 1948, lk. 480—481.

⁴ Vt. näit. NSV Liidu Ülemkohtu 31. augusti 1936. a. direktiivkiri nr. 43 «О применении исправительно-трудовых работ в отношении учащихся, не совмещающих учебу со службой», Сборник действующих постановлений Пленума Верховного суда СССР 1924—1951 гг., Москва 1952, lk. 62—63; NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 17. veebruari 1948. a. juhendav määrus „О применении указов Президиума Верховного суда СССР», вып. III, Москва 1948, lk. 4—5.

⁵ Vt. näit. NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 28. juuli 1950. a. juhendav määrus nr. 13/9y „О судебном приговоре” või näit. praegu mittekehtiv Pleenumi

Alljärgnevalt vaadeldakse rida tingimisi süüdimõistmise rakendamisega seoses olevaid küsimusi, lähtudes selle instituudi käsitusest mitte karistusena, vaid karistusest tingimisi vabastamises seisneva puhtkasvatusliku vahendina. Mõistagi, et neis üksikküsimustes antavad lahendused peavad samal ajal näitama ka lähtekoha paikapidavust. Et artikli raamides ei ole võimalik anda tingimisi süüdimõistmise juriidilise loomuse igakülgset ja ammendavat käsitlust, siis piirdatakse järgnevas peamiselt lähtekontseptsiooni kõige olulisemate joonte äramärkimisega.

Tingimisi süüdimõistmise kui kasvatusliku vahendi tähtsust rõhutatakse 1919. aastal vastuvõetud ÜK(b)P programmis. Tingimisi süüdimõistmise ja karistusest vabastamise teiste vormide ühiskondlik-kasvatuslikule tähtsusele nende rakendamise korral vastavates tingimustes ning teatavate nõuete järgimisel juhib korduvalt tähelepanu V. I. Lenin.⁶

Nõukogude kriminaalseadusandluses vaadeldi tingimisi süüdimõistmist karistusest vabastamise ühe vormina juba enne 1924. a. „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste” kehtestamist. Erandi moodustavad vaid mõned seadusandlikud aktid. Nii ei ole ÜKTK 7 märtsi 1918. a. dekreedis „Kohtust” (Dekret nr. 2)⁷ veel antud täiesti täpset käsitlust tingimisi süüdimõistmise juriidilisest loomusest. Dekreedi §-s 29 sätitakse, et „народные заседатели имеют право уменьшить положенное в законе наказание по своему убеждению вплоть до условного или полного освобождения обвиняемого от всякого наказания». Selle § vastandamisel §-ga 31, mille kohaselt kaebusi ei lubatud „на оправдательные приговоры, на смягчение наказания и на полное освобождение обвиняемого от всякого наказания», võib järeldada, et neis paragrahvides mõisteti tingimisi süüdimõistmist karistusena; kuid sama dekreedi §-s 32 mainitakse tingimisi süüdimõistmist kõrvuti ennetähtaegse vabastamise ja armuandmisega karistusest vabastamise ühe vormina. 1919. aasta „Juhtivais põhimõtteis”⁸ käsitleti tingimisi süüdimõistmist mitte karistusena, vaid karistuse edasilükkamise ühe vormina, nagu see järeldub „Juhtivate põhimõtete” § 26 formulatsioonist, mille järgi «суд может постановить о не приведении обвинительного приговора в исполнение до совершения осужденным тождественного или однородного с совершенным деяния». Tingimisi süüdimõistmise karistusena mittekäsitamisele „Juhtivais põhimõtteis” viitab ka asjaolu, et seda käsitleti selles aktis mitte karistuste loetelu sisaldavas, vaid omaette peatükis eri instituudina. Selgesti väljendatud kujul käsitleti tingimisi süüdimõistmist karistuse ühe liigina ainult VNFSV 1922. a. KrK:s, kus

15. augusti 1940. a. määrus nr. 29/16/y «О недостатках судебной практики по делам о хищениях социалистической собственности, о спекуляции, хулиганстве и корыстных должностных злоупотреблениях».

⁶ Ленинский сборник, т. VIII, lk. 55—56, т. XIII, lk. 85, т. XXXV, lk. 244—245.

⁷ СУ 1918, nr. 26.

⁸ СУ 1919, nr. 66.

see oli paigutatud karistuste süsteemi. Kuid teistes kriminaalseadusandlikes aktides ei vaadeldud tingimisi süüdimõistmist mitte karistusena või karistuse edasilükkamisena, vaid karistusest vabastamise eri vormina — kas kõrvuti täieliku (tingimusteta) karistusest vabastamisega⁹ või kõrvuti ennetähtaegse karistusest vabastamisega¹⁰ või võrrutatuna viimasega rakendamise tingimustelt.¹¹ 1920. aasta määruses rahvakohtu kohta¹² kõneldakse aga otseselt „süüaluse tingimisi vabastamisest karistusest”

1924. aasta „Põhialused” käsitlevad teatavasti tingimisi süüdimõistmist väljaspool karistuste süsteemi ja vaatlevad seda erilise, karistusest erineva instituudina, mille puhul peale muu on oluline, et vastavate eelduste esinemisel kohus määrab, et süüdimõistvat otsust ei viida täide tingimisel, kui süüdimõistetu ei pane kohtu poolt määratud aja jooksul toime uut, vähemalt niisama rasket kuritegu („Põhialuste” § 36) Sedasama leiame ka kehtivas KrK-s (§ 53)

Vaadeldes tingimisi süüdimõistmist mitte karistusena, vaid erilise, nõukogude kohtu poolt kohaldatava puhtkasvatusliku mõjutamise vahendina, me lähtume karistuse määramise ja karistuse enda täpsest eristamisest. Karistuse määramine, nagu karistuse ähvarduski, ei ole karistus. See on alles küsimuse lahendamine, missuguse karistusega tuleb süüdlast karistada, ja leiab oma juriidilise väljenduse süüdimõistvas kohtuotsuses.¹³ Rõhutades süüdimõistva otsuse nagu üldse kohtuotsuse suurt kasvatuslikku ja ühiskondlik-poliitilist tähtsust, tuleb samal ajal hoiduda süüdimõistva otsuse samastamisest karistuse endaga. Karistus nõukogude kriminaal- ja kriminaalprotsessiõiguse järgi eeldab seadusjõustunud süüdimõistvat kohtuotsust ja seisneb ise viimase teostamises, selles, mida tavatsetakse nimetada karistuse täideviimiseks, resp. karistuse kandmiseks.¹⁴

Nii tingimisi süüdimõistmine kui ka karistus eeldavad nõukogude kriminaalõiguse järgi kohtualuse süüdi tunnistamist teatava kuriteo toimepanemises ja temale karistuse määramist selle kuriteo eest. Kuid tingimisi süüdimõistmise korral määratakse karistus tingimisi: süüdimõistva otsuse tegemisel, nagu nägime, määrab kohus, et otsust ei viida täide, see aga tähendab, et otsuses ettenähtud karistust ei viida täide, kui süüdimõistetu kohtu

⁹ Vt. ÜKTK 30. novembri 1918. a. dekreet „О народном суде Российской Социалистической Федеративной Советской Республики” § 23, СУ 1918, nr. 85.

¹⁰ Nii ÜKTK 20. novembri 1919. a. dekreet „Положение о революционных военных трибуналах” § 33 märkus, СУ 1919, nr. 58, ja Vabariigi Revolutsioonilis-Sõjalise Nõukogu 4. mai 1920. a. käskkirjas „О революционных военных трибуналах” § 27 märkus 2, СУ 1920, nr. 54.

¹¹ Nii RKN 10. juuli 1919. a. dekreet „Положение о полковых судах” § 103, СУ 1919, nr. 31—32.

¹² ÜKTK 21. oktoobri 1920. a. dekreet „Положение о народном суде” § 23, СУ 1920, nr. 83.

¹³ Vt. kehtiva KrPK § 320 p. 5, § 326 p. 1.

¹⁴ Vastava süüdimõistva otsuse jõustumist eeldab ka ühiskondlik laitus kui karistus.

poolt määratud aja jooksul käitub laitmatult. Seega näeb tingimisi süüdimõistev otsus ette, et vastava tingimuse täitmisel jääb süüdimõistetud karistamata. Sellest järeldub, et tingimisi süüdimõistmine on nõukogude kriminaalõiguse järgi kõigepealt karistusest vabastamise üks vorme — karistusest tingimisi vabastamine. Seejuures toob ülalnimetatud tingimuse täitmine endaga nõukogude kriminaalõiguse järgi kaasa mitte ainult süüdimõistvas otsuses ettenähtud karistusest vabanemise, vaid ka karistatuse kustumise.¹⁵

Kuid tingimisi süüdimõistmine ei ole mitte ainult karistusest tingimisi vabastamine. Ta on ühtlasi süüdimõistetud kasvatavliku mõjutamise vahendeid. Tõsine kasvatav toime on muidugi juba kohtualuse süüdi tunnistamisel ja temale karistuse määramisel toimepandud kuriteo eest. Kuid tingimisi süüdimõistmise kasvatava toime peamiseks ja meie arvates spetsiifiliseks teguriks on just see, et karistuse tingimisi määramisega antakse süüdimõistetule võimalus laitmatu käitumisega heaks teha oma süü ja saavutada sel teel vabanemine määratud karistusest ning karistatuse kustumine.

Muidugi avaldab teatavat distsiplineerivat toimet ka see, et süüdimõistetud asetatakse tingimisi määratud karistuse ähvarduse alla. Kuid oleks ebaõige näha selles tingimisi süüdimõistmise toime peamist või koguni ainsat tegurit.¹⁶ Meile näib, et sellega põhjendamatult suurendatakse nimetatud faktori tähtsust, sest preventiivset toimet avaldab süüdimõistetule mitte ainult ja mitte alati esmajärjekorras tingimisi määratud, vaid ka uue kuriteo eest seaduses ettenähtud karistuse ähvardus. Seejuures sõltuvalt nende karistuste raskusevahekorrast ei tarvitse tingimisi määratud karistuse toime olla alati kuigi mõjus. Peale selle võib tingimisi süüdimõistmisele omase karistuse ähvarduse rõhutamine viia sisult ebaõigele järeldusele, nagu tuleks tingimisi süüdimõistmist rakendada ennekõike isikuile, kes vajavad eriti just heidutavat mõjutamist. Kuid meile näib, et tingimisi süüdimõistmist tuleb ennekõike kohaldada just isikuile, kellele neis säilinud moraalsete omaduste tõttu karistamata jäämine ja karistatuse kustumine ise kui niisugused on laitmatu elu veel küllaltki tugevateks stiimuliteks.

Eelnevat kokku võttes võibki tingimisi süüdimõistmist iseloomustada karistusest tingimisi vabastamises seisneva puhtkasvatavliku vahendina.¹⁷

¹⁵ Terminit погашение судимости oleks õigem tõlkida mitte „karistatuse kustumine” vaid „süüdimõistmise kustumine”, sest судимость hõlmab mitte ainult karistatuse, vaid ka süüditunnistamise fakti.

¹⁶ Vt. M. Gelfer, viidatud teos, lk. 42.

¹⁷ Siin esitatud seisukoht on põhiliselt sarnane Уголовный Кодекс РСФСР, Комментарий авторите omaga, kes tingimisi süüdimõistmist iseloomustavad järgmiselt: «Условное осуждение состоит прежде всего в том, что выносимый судом обвинительный приговор, присуждающий к тому или иному наказанию, не приводится в исполнение. Однако приговор при условном осуждении не приводится в исполнение лишь при соблюдении осужденным особого требования. При невыполнении условно-осужденным этого требования приговор теряет свой условный характер», А. Трайнин, В. Меньшагин, З. В.

Süüdimoistetu parandamise ja ümberkasvatamise eesmärk on nõukogude kriminaalõiguse järgi ühine tingimisi süüdimoistmisele ja karistusele. Viimasest erineb tingimisi süüdimoistmine peamiselt sellega, et talle ei ole omane repressioon kui süüdimoistetult teatava hüve võtmine või selle piiramine. Ses mõttes on tingimisi süüdimoistmine puhtkasvatuslik vahend. Oma loomuselt ja ülesannetelt eeldab tingimisi süüdimoistmine süüdimoistetu jäämist vabadusse.

Katsed näha süüdimoistvale otsusele omases negatiivses hinnangus ning selle hinnangu läbi süüdimoistetule tekitatavas moraalses kannatuses elemente, mis iseloomustavad tingimisi süüdimoistmist karistusena, muudavad kriminaalkaristuseks juba süüdimoistva kohtuotsuse enda. See aga ei ole kooskõlas ei nõukogude kriminaalõigusega ega kohtuotsuse osa ja tähendusega nõukogude kriminaalprotsessiõiguse järgi. Ebaõige oleks ka tingimisi süüdimoistmise täitmise¹⁸ näha karistusele omast kannatuse tekitamist, sest peaks olema ilmne, et ei kannatus, mida võib tekitada hirm tingimisi määratud karistuse täideviimise võimaluse ees, ega „kannatused”, mida mõnele tingimisi süüdimoistetule võib tekitada otsusega seatud tingimise täitmine, s. o. laitmatu eluviis, ei saa tingimisi süüdimoistmist muuta karistuseks nõukogude kriminaalõiguse seisukohalt.¹⁹

Rida autoreid näeb tingimisi süüdimoistmises karistuse edasilükkamise erilist vormi. Ka selle arvamusega ei saa nõustuda. Võib

шинская, viidatud teos, art. 53, § 2. Tekstis esitatud seisukoha erinevus seisneb selles, et temas 1) rõhutatakse karistusest tingimisi vabastamist, karistuse tingimisi täitmata jätmist, 2) tõstetakse teravalt esile tingimisi süüdimoistmist puhtkasvatusliku vahendina. Tingimisi süüdimoistmise sellele ülesandele viitavad „Комментарии” järgmised laused: «Для многих лиц, в особенности лиц, привлекаемых к уголовной ответственности впервые, условное осуждение весьма часто является воздействием, вполне достаточным для того, чтобы эти лица в дальнейшем не совершали новых преступлений. Более того, иногда самый факт привлечения к уголовной ответственности или предания суду уже настолько сильно действует на совершившего преступление, что этого оказывается вполне достаточным, чтобы это лицо в дальнейшем никогда не совершало преступлений» (art. 53, § 1).

¹⁸ Tingimisi süüdimoistmise täitmise all ei ole mõeldud tingimisi määratud karistuse täideviimist, vaid tingimisi süüdimoistva otsuse täitmist süüdimoistetu poolt.

¹⁹ Uheks teravamaks argumendiks, mille tingimisi süüdimoistmisse eitavalt suhtuvad kodanlikud teoreetikud ja praktikud esitasid selle instituudi vastu, oli teatavasti väide, et tingimisi süüdimoistmine ei ole ühendatav tasu printsiibiga, s. t. karistuse käsitusega nn. absoluutsete karistusteooriate mõttes. Seepärast selle instituudi pooldajad nii nn. klassikalise suuna ridadest (näit. Zucker, Noch ein Wort zur Frage der sogenannten bedingten Verurteilung, „Der Gerichtssaal” Bd. XLVII, 1892, lk. 255 jj.) kui ka sotsioloogilise suuna esindajaist (nii ennekõike Liszt 1890. a. avaldatud artiklis Die Reform der Freiheitsstrafe, vt. Liszt, Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge, Erster Band, Berlin 1905, lk. 530), selleks et pareerida ülaltoodud argumenti, asusidki taktikalistel kaalutlustel iseloomustama tingimisi süüdimoistmist karistusena. — Vrd. А. Пионтковский, К методологии изучения действующего права, «Ученые записки ВИЮН», вып. VI, Москва 1947, lk. 40.

ja tuleb öelda, et karistuse edasilükkamine on tingimisi süüdimõistmise üks vajalikke tunnuseid, kuid see on tunnus, mis ei määra ega väljenda selle instituudi juriidilist loomust. Tingimisi süüdimõistmine on paratamatult seotud karistuse edasilükkamisega seepärast, et selle tingimuse elemendiks, mille täitmisest sõltub süüdimõistetu vabanemine määratud karistusest, on nn. katseaeg. Järelikult ei määra karistuse edasilükkamine tingimisi süüdimõistmise juriidilist loomust, vaid on ise sellest tingitud. Peale selle võib tingimisi süüdimõistmise käsitlemine karistuse edasilükkamise eri vormina viia väärale arusaamisele, nagu oleks tingimisi süüdimõistmine suunatud karistuse teostamisele, nagu lükataks karistuse teostamine edasi seepärast, et pole veel selgunud ja et saaksid selguda kõik karistamist põhistavad andmed. Ent need andmed peavad olema juba kõik selgitatud ja tuvastatud, sest selleta poleks karistus määratav. Ja tingimisi süüdimõistmine ise pole oma olemuselt suunatud mitte karistuse teostamisele, vaid karistusest vabastamisele, selleks vajalike eelduste kujunemisele isikus. Hoopiski ebaõige on kõnelda edasilükkamise enda tingimuslikkusest,²⁰ sest tingimisi süüdimõistmise korral lükatakse karistus edasi tingimuseteta, edasilükkamist ennast ei seata sõltuvusse mingi tingimuse täitmisest süüdimõistetu poolt.

Ei saa lõpuks nõustuda ka arvamusega, mille järgi tingimisi süüdimõistmine olewat karistuse ärakandmise, resp. otsuse täitmise eri kord.²¹ Tekib kõigepealt küsimus, mis on siin mõeldud *karistustena*, millele kandmise eri korraks olewat tingimisi süüdimõistmine? Kui nendena käsitleda kohtu poolt tingimisi määratud karistusi (vabadusekaotust, paranduslikke töid), siis on võimatu näha nende karistuste ärakandmise isegi eri korda selles, et otsus jääb täide viimata, kui süüdimõistetu teatava aja jooksul käitub laimatult: just nendest karistustest süüdimõistetu vabanekki, need just jäävadki üldse täitmata, üldse ära kandmata, kui süüdimõistetu täidab nimetatud tingimuse. Kui asetada rõhk *otsuse* täitmisele, siis tekib küsimus, mida mõista siin eri korras täidetava otsuse all. Kui sellena mõista tingimisi süüdimõistva otsuse seda osa, mis tunnistab isiku süüdi teatavas kuriteos ja talle määrab karistuse, siis saaks otsuse täitmise eri korda näha vaid selles, et otsus viiakse täide alles ja ainult siis, kui süüdimõistetu katseaega kestel paneb toime uue kuriteo, mitte aga selles, et otsust ei viidata täide, kui süüdimõistetu nimetatud aja jooksul käitub laimatult. Otsuse täitmisest viimases mõttes võime kõnelda küll siis, kui täidetava otsusena mõista tingimisi süüdimõistvat otsust ter-

²⁰ Ses mõttes iseloomustab tingimisi süüdimõistmist näiteks Юридический словарь, Москва 1935, lk. 727.

²¹ Nii М. Д. Шаргородский, Вопросы общей части уголовного права, Ленинград 1955, lk. 237: «Условное осуждение — это установленный в советском уголовном праве особый порядок отбытия наказания (исполнение приговора), заключающийся в том, что приговор не приводится в исполнение, если осужденный в течение определенного срока не совершит нового, не менее тяжкого преступления».

vikuna, kuid sel juhtumil ei ole alust kõnelda otsuse täitmise eri korrast. Lõpuks ka siis, kui tingimisi süüdimõistmise iseloomustamine karistuse kandmise või otsuse täitmise eri korrana olekski õige, ka sel puhul ei oleks selline iseloomustus vastuvõetav, sest ta ei ava selle instituudi loomust ega ülesandeid.

II

Nõukogude kriminaalseadusandlus piirab tingimisi süüdimõistmise rakendamist vaid väheste obli g a t o o r s e t e tingimustega.

„Põhialuste” § 36 ja liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate paragrahvide kohaselt on selliseks tingimuseks isiku poolt niisuguse kuriteo sooritamine, mille eest talle karistuseks määratakse vabadusekaotus või paranduslikud tööd.

Järelilikult, kui isiku teos puuduvad kuriteo tunnused, näiteks ühiskonnaohtlikkus KrK § 6 märkuses ettenähtud asjaoludel, siis ei ole tingimisi süüdimõistmine lubatud.²² Lubamatu on ka vastu pidine: isiku teos kuriteo tunnuste ekslik eitamine juhtumil, kui esinevad kõik alused tingimisi süüdimõistmise rakendamiseks.²³

Tingimisi süüdimõistmise rakendamine ei ole lubatud neil juhtumil, kui toimepandud kuriteo eest ei määrata mitte vabadusekaotust või paranduslikke töid, vaid mingi muu karistus. Kehtiva KrK § 34 lg. 3 kohaselt ei või tingimisi süüdimõistmisega ühendada õiguste kaotust, mida korduvalt on rõhutatud ka NSV Liidu Ülemkohtu praktikas.²⁴ Niisugust keeldu ei tunne aga 1924. aasta „Põhialused” Sellest lähtudes on üksikute autorite poolt väidetud, et niivõrd kui VNFSV KrK § 34 lg. 3 keelab õiguste kaotuse ühendamise tingimisi süüdimõistmisega, on ta vastuolus „Põhialuste” kui üleliidulise seadusega ega ole seepärast selles osas rakendatav.²⁵ Tuleb märkida, et seisukoht, nagu oleks KrK § 34 lg. 3 vastuolus „Põhialustega”, võib olla vaieldav, sest „Põhialuste” § 37 lg. 2 näeb teatavasti ette, et tingimisi süüdimõistmise rakendamise tingimused ja kord sätitakse liiduvabariikide seadusandlusega. Meile näib, et kõnesolev küsimus peaks olema lahendatav järgmiselt. Tingi-

²² Seda laadi alusetu süüdimõistmine esineb näiteks ühe raudtee-liinikohtu otsuses, mis NSV Liidu Ülemkohtu Raudteekollegiumi 24. juunil 1953. aastal Getia ja Salamberidze asjas tehtud määrusega tühistati, Судебная практика Верховного суда СССР, 1953, nr. 6, lk. 19—20.

²³ Sellised ekslikud õigeksmõistmised on tingitud tavaliselt sellest, et tingimisi süüdimõistmist õigustavais asjaoludes nähakse alust kuriteo tunnuste eitamiseks teos. Vt. näit. NSV Liidu Ülemkohtu KrKK 21. mai 1952. a. määrus Abdrahmanovi asjas, Судебная практика Верховного суда СССР, 1952, nr. 9, lk. 21.

²⁴ Vt. näit. NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 4. V 1945. a. määrus Juvovitši asjas, Судебная практика Верховного суда СССР 1945, вып. V (XXI), Москва 1946, lk. 3.

²⁵ Н. Д. Дурманов teoses А. А. Герцензон и др., История советского уголовного права, Москва 1948, lk. 338—339; М. Д. Шаргородский, viidatud teos, lk. 204/205 ja nota 3 lk. 204.

misi süüdimõistmise kui eespool kirjeldatud kasvatusliku vahendi loomuse ja ülesannetega ei oleks iseendast mingis vastuolus õiguste kaotuse määramine koos peakaristusega tingimisi, s. t. karistusena, mis tuleks täitmisele alles ja ainult siis, kui süüdimõistetu ei täida temale kohtuotsusega seatud tingimust. Kuid ilmses vastuolus tingimisi süüdimõistmise kui puhtkasvatusliku vahendiga oleks õiguste kaotuse kui karistusliku lisavahendi ühendamine tingimisi süüdimõistmise täitmisega, s. t. õiguste võtmine juba katseajaks. Meile näib, et selliselt tuleks mõista ka KrK § 34 lg. 3 sisalduvat keeldu õiguste kaotuse ühendamise kohta tingimisi süüdimõistmisega. Eelnevast tuleneb ühtlasi, et tingimisi süüdimõistmine ei ole rakendatav siis, kui konkreetset juhtumil osutub vältimatuks õiguste kaotuse kohene rakendamine. Kuid see ei tarvitse alati vajalik olla. Ja neil juhtumel, kus selle või teise õiguse kohene võtmine ei ole vajalik, ei peaks olema mingeid takistusi õiguste kaotuse määramiseks tingimisi.

Kuid tuleb tähendada, et tingimisi süüdimõistmise loomuse ja ülesannetele ei vasta KrK § 53 märkuses sisalduv säte, mille kohaselt ka tingimisi määratud vabadusekaotusega või paranduslike töödega lisakaristusena ühendatud rahaline või varaline sissenõudmine täidetakse üldistel alustel, sest tingimisi süüdimõistmise kui puhtkasvatusliku vahendiga ei ole õige siduda mingisuguseid karistuslikke kitsendusi lisavahendina. Seepärast on põhjendatud NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi juhend, «что в случае условного осуждения назначение конфискации имущества в качестве дополнительного наказания является, как правило, нецелесообразным».²⁶

Eelkirjeldatud piirides on tingimisi süüdimõistmise rakendamise aluseks süüdimõistetu isiksus, tema ühiskonnaohtlikkuse aste. Sellega seoses tuleb märkida, et neil erandlikel juhtumel, kus kuriteo sooritanud isikut ei saa enam asja arutamise ajal kohtu arvates tunnistada ühiskonnaohtlikuks, tuleb tema suhtes rakendada mitte karistusest tingimisi, vaid karistusest tingimusteta vabastamist KrK § 8 ja KrPK § 326 p. 2 alusel.

Nõnda siis on tingimisi süüdimõistmiseks nõutav, et esineksid kõik karistuse rakendamise eeldused: nii kuritegu ühiskonnaohtliku teona kui ka kuriteo sooritanud isiku ühiskonnaohtlikkus; on nõutav ka teatava karistuse määramine, juhindudes nõukogude kriminaalseadusandluses ettenähtud karistuse määramise printsiipidest ning arvestades kõiki konkreetsetesse kuriteosse ja kurjategijasse puutuvaid ja karistuse määramise seisukohalt olulisi asjaolusid. Ent samal ajal on vajalik, et süüdimõistetu ühiskonnaohtlikkuse aste oleks selline, mille puhul ei ole tingimata tarvilik määratud karistuse täideviimine („Põhialuste” § 36, KrK § 53), s. t. on nõutav selliste süüdimõistetu isikut iseloomustavate faktide olemasolu,

²⁶ Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 29. IX 1953. aasta juhendav määrus «О судебной практике по применению конфискации имущества», Судебная практика Верховного суда СССР, 1953, nr. 6, lk. 1 jj.

milledest kohus võib järeldada, et eesmärk — ära hoida uute kuritegude toimepanek süüdimõistetud poolt — võib olla saavutatav tingimisi süüdimõistmise kui karistusest tingimisi vabastamises seisneva kasvatusliku vahendiga.²⁷

NSV Liidu Ülemkohtu praktikas on korduvalt rõhutatud, et süüdimõistetud ühiskonnaohtlikkuse astme tunnistamine kohtu poolt selliseks, mis ei nõua karistuse tingimatut täideviimist, peab olema põhjustatud konkreetsete andmetega.²⁸

Kõrvuti andmetega süüdimõistetud isiku kohta kuriteo toimepaneku ajal²⁹ omavad olulist tähtsust andmed ja faktid tema minevikust,³⁰ samuti tema käitumisest nii enne kui ka pärast kuriteo toimepanekut.³¹

Süüdimõistetud ühiskonnaohtlikkust iseloomustava faktina omavad erilist tähtsust tema poolt toimepandud kuritegu, selle iseloom ja ohtlikkuse aste.³² Seejuures järgib NSV Liidu Ülemkohtu praktika kõrvalekaldumalt printsiipi, et faktina, mis iseloomustab süüdimõistetud ohtlikkuse astet, ei tule arvestada mitte ainult toimepandud kuriteo liiki ja määratud karistust, vaid ka kuriteo sooritamise kõiki konkreetseid asjaolusid ja erisusi (motiiv, eesmärk, teoviis, tekitatud või võimaliku kahju suurus, raskete isiklike ja perekondlike sündmuste kokkusattumine jne.)³³

Oleks mitte ainult võimatu, vaid ka ebaõige koostada tingimisi süüdimõistmist õigustavate, resp. takistavate andmete ja faktide mingisugust nomenklatuuri. See tähendaks teatud faktide, nagu näiteks esmakordse karistuse käsitamist sellistena, mis iseendast ikka ja alati peaksid õigustama tingimisi süüdimõistmist, resp. kõrvaldama selle rakendamise võimaluse. Sellise mehhanistliku suhtumise ekslikkust on korduvalt rõhutatud NSV Liidu Ülemkohtu praktikas. Nii märgitakse KrKK ühes määruses otseselt, et „первая судимость сама по себе не может служить основанием для применения условного осуждения при совершении такого общественно-

²⁷ Kui arvestada ainult eripreventsiooni ülesannet, siis on prof. A. A. Gert senzonil õigus, kui ta ütleb, et «в советском уголовном праве применение наказания осуществляется лишь в тех случаях, когда у суда имеются основания полагать, что иным способом он не может воздействовать на лицо, совершившее преступление», vt. viidatud teos, lk. 480—481.

²⁸ Vt. näit. Raudteekolleeegiumi 30. mai 1944. aasta määrus Jarošenko asjas, Сборник постановлений пленума и определений коллегий Верховного суда СССР 1944 г., Москва 1948, lk. 150.

²⁹ Eluiga, perekonnaseis, tervislik seisund jne.

³⁰ Andmed selle kohta, kas on varem süüdi mõistetud või ei ole, kas on distsiplinaarselt karistatud, suhtumise kohta tööülesannete täitmisse, perekonnasse jne.

³¹ Andmed kuriteoks ettevalmistamise kohta, suhtumisest kannatanusse, tegev kahetsus jm.

³² Vrd. näiteks В. Д. Меньшагин, З. А. Вышинская, Советское уголовное право, Москва 1950, lk. 196.

³³ Vt. näiteks пленуми 1. augusti 1952. aasta määrus Tsõganko asjas, Судебная практика Верховного суда СССР, 1952, nr. 11, lk. 4, ja Transpordikolleeegiumi 18. novembri 1953. a. määrus Limarenko asjas, Судебная практика Верховного суда СССР, 1954, nr. 1, lk. 21.

опасного преступления, каким является растрата».³⁴ Ainult konkreetsete faktide uurimisel ja hindamisel nende kogumis ja seoses antud kohtualusega faktidena, mis väljendavad tema isiksuse eripära, võib teha põhjendatud järeldusi tingimisi süüdimõistmise rakendamise subjektiivse aluse kohta.

Tekib küsimus, missugustele nõuetele peab vastama isik, kelle kohta võib öelda, et tema ühiskonnaohtlikkuse aste ei nõua määratud karistuse tingimatut teostamist?

On selge, et arusaamine neist nõudeist peab erinema sõltuvalt sellest, kas näha tingimisi süüdimõistmises karistust, selle üht kergemat liiki või karistusest tingimisi vabastamises seisnevat erilist kasvatuslikku vahendit. Esimesel juhtumil seisab kohus kahe karistusliigi valiku ees, jäädes seejuures ikkagi karistuse määramise raamidesse; teisel juhtumil tuleb kohtul lõpptulemusel lahendada süüdlase vabastamise võimaluse küsimus määratud karistusest. Ühtlasi on selge, et teine neist on kohtule erakordselt vastutusrikas ülesanne ning nõuab temalt äärmiselt hoolikat faktide uurimist ning süüdimõistetu isiksuse hindamist.

Tingimisi süüdimõistmise käsitlemisel mitte karistusena, vaid erilise puhtkasvatusliku vahendina peaks süüdimõistetu isiksuse hindamise tähtsaimaks, kuid mitte ainsaks kriteeriumiks olema järgmine nõue: süüdimõistetu peab olema inimene, kellele temas säilinud moraalsete omaduste tõttu karistamata jäämine ja karistatuse kustumine kui niisugused on veel laitmatu käitumise tugevateks stiimuliteks, kellel selle tõttu on kindel tahe õigustada nõukogude kohtu poolt osutatud usaldust ja laitmatu käitumisega heaks teha oma süü ning tõendada oma võimelisust ausaks töökaks eluks sotsialistliku ühiskonna liikmena.

Varem karistatuse puudumine ei ole nõukogude kriminaalseadusandluse järgi tingimisi süüdimõistmise *obligatoorseks* eelduseks. Kuid eespool tingimisi süüdimõistetava isiksuse kohta öeldust järeldub, et isikusse puutuvate andmete hulgas omab varem karistatuse puudumine siiski väga olulist tähtsust. Ja nagu näitab kohtupraktika, nende konkreetsete faktide hulgas, mis oma kogumis iseloomustavad süüdimõistetut isikuna, kelle suhtes võib rakendada tingimisi süüdimõistmist, on varem karistatuse puudumine üks sagedamini esinevaid asjaolusid. Erandeid varem karistatuse puudumise nõudest võiks teha vaid siis, kui varem toimepandud kuriteo eest oli süüdimõistetud karistatud rahatrahviga või mingi muu kergema karistusega, samuti siis, kui isik ühel või teisel põhjusel oli karistusest vabastatud või kui viimane ja varem toimepandud kuritegu erinevad olulisel viisil liigilt (näit. esimeseks kuriteoks oli kehavigastamine, teiseks — ametialane lohakus) ja on üksteisest eraldatud pikema ajavahemikuga.

Kõigest eespool toodust nähtub, et tingimisi süüdimõistmise

³⁴ NSV Liidu Ülemkohtu KrKK 6. septembri 1940. aasta määrus Galitsõni asjas. Сборник постановлений пленума и определений коллегий Верховного суда СССР 1940, Москва 1941, lk. 126.

instituut nõukogude kriminaalõiguses teenib oma olemuselt eri preventsioni ülesannet. Muidugi avaldab ta teataval määral ka üldpreventiivset toimet³⁵ — vähem ebakindlate, vähem mahajäänud ühiskonnaliikmete suhtes. Kuid on selge, et ka viimaste suhtes ei saa puhtkasvatusliku vahendi rakendamine omada seesugust üldpreventiivset jõudu kui karistuse teostamine. Juba süüdimõistev otsus, millega karistus määratakse tingimisi, ei või omada niisugust üldpreventiivset toimet, nagu on omane tavalisele süüdimõistvale otsusele. Järelikult, kui tingimisi süüdimõistmise rakendamine eripreventsiooni ülesande seisukohalt ongi konkreetsel juhtumil õigustatud, siis üldpreventsiooni nõuded võivad samal ajal kõrvaldada tema rakendamise võimaluse.³⁶

Üldpreventsiooni ülesande silmaspidamise vajadusele tingimisi süüdimõistmise küsimuse lahendamisel juhib tähelepanu reas määrustes ka NSV Liidu Ülemkohus.³⁷

Ülalöeldust järeldub ühtlasi, et tingimisi süüdimõistmise rakendamise küsimuse lahendamisel tuleb toimepandud kuritegu hinnata mitte ainult süüdimõistetu ühiskonnaohtlikkuse astet iseloomustava faktina, vaid seda kuritegu tuleb arvestada ja hinnata ka üldpreventsiooni seisukohalt.³⁸

III

Tingimuseks, mille täitmisest süüdimõistetu poolt sõltub tema vabastamine määratud karistusest ja karistatuse kustumine, on laitmatu käitumine nn. katseaja jooksul.³⁹ Selle tingimuse täitmine peab ühtlasi avaldama kasvavat toimet süüdimõistetule. Vastavalt tingimisi süüdimõistmise loomusele ja eesmärgile eeldab selle tingimuse täitmine süüdimõistetu viibimist vabaduses.

Nõutava laitmatu käitumise iseloomu suhtes ei ole täielikku arvamuste ühtsust nõukogude kriminaalõiguslikus kirjanduses. Ühtede järgi tähendab laitmatu käitumine uue, vähemalt niisama

³⁵ Vrd. M. M. Issajev, viidatud teos, lk. 552.

³⁶ Ei saa põustuda M. Jakuboviši väitega, et tingimisi süüdimõistmine «полностью обеспечивает выполнение целей наказания; суд, приговаривая лицо к условному наказанию, обеспечивает задачи как специального, так и общего предупреждения.»

³⁷ Näit. KrKK 4. jaanuaril 1950. a. määrus Rudoi asjas, Судебная практика Верховного суда СССР, 1950, nr. 3, lk. 21.

³⁸ Vt. Уголовное право, Учебник для юридических школ, Москва 1947, lk. 150.

³⁹ Peale ülalnimetatut ei sea kehtiv õigus süüdimõistetule mingisuguseid muid puhtkasvatuslikke tingimusi ega ülesandeid. Vajalik oleks selliste lisatingimuste seadmine alaealiste kurjategijate suhtes. Nõukogude kohtupraktika näitab sellesuunalist arengutendentsi. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 17. veebruaril 1948. a. juhendavas määruses nr. 4/2/y „NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947 a. seadluste kohaldamisest alaealistele” juhendatakse, et kohtul tuleb otsuses või erimäärusega kohustada rahvahariduse organeid, hoolekande organeid või vanemaid teostama igapäevast järelevalvet tingimisi süüdimõistetud alaealiste käitumise ja kasvatamise üle.

raske kuriteo mittesooritamist, teiste järgi — ükskõik millise uu kuriteo mittesooritamist. See arvamuste lahkuminek on tingitud diskuteeritava küsimuse erinevast lahendamisest mitte ainult lii divabariikide kriminaalkoodeksites, vaid ka „Põhialustes” „Põhialuste” §-s 36 määratletakse seda käitumist uue, vähemalt niisama raske kuriteo mittesooritamisenä, kuid § 10¹ punktis „b”, millis. §-ga „Põhialuseid” täiendati 1927 aastal,⁴⁰ ja § 37 1929. aasta redaktsioonis⁴¹ — uue, millise tahes kuriteo mittesooritamisenä. Kohtupraktikas lahendatakse seda küsimust tavaliselt uue, vähemalt niisama raske kuriteo mõttes. Lähtudes sellest, et „Põhialuste” § 10¹ p. „b” ja § 37 praegune redaktsioon on ajaliseltil hiljem kehtestatud kui § 36 redaktsioon, samuti sellest, et § 10¹ p. „b” ja § 37 sätivad spetsiaalselt tingimisi süüdimõistmisele olulise tingimuse täitmise, resp. mittetäitmise tulemusi, tuleb tunnistada õigemaks neis sättes antud kriteeriumi. See järeldus on kooskõlas ka tingimisi süüdimõistmise kui puhtkasvatusliku vahendi olemusega, sest tingimisi süüdimõistmise kui erilise kasvatusliku vahendi rakendamise ebaotstarbekohasust konkreetsel juhtumil tõendab millise tahes ja mitte ainult teatavas raskuses kuriteo sooritamine süüdimõistetu poolt.⁴²

Tingimisi määratud karistusest vabanemiseks ja karistuse kustumiseks on nõutav, et süüdimõistetu ei sooritaks uut kuritegu kohtu poolt määratud aja, nn. katseaja jooksul, mis „Põhialuste” § 36 ja kehtiva KrK § 53 kohaselt, samuti ka enamiku teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite järgi ei või olla alla ühe ega üle kümne aasta. Nõukogude kriminaalõiguslikus kirjanduses on põhjendatult näidatud, ja seda kinnitab ka kohtupraktika, et 10 aastat katseaja ülempiirina on liiga pikk. Kuid täiesti õige on katseaja kestuse määramine seaduses mitte absoluutselt, vaid relatiivselt. Formaalne ja tingimisi süüdimõistmise olemusega vastuolus oleks katseaja kestuse määramine seaduse enda poolt kõigi juhtumite jaoks ühtse absoluutse suurusena või tingimisi määratud karistuse aja tunnistamine ühtaegu ka katseaja kestuseks või katseaja kestuse mingisugusesse muusse sõltuvusse seadmine tingimisi määratud karistuse liigist ja määrast.⁴³ Sellised meetodid ei võimaldaks määrata katseaja kestust vastavalt konkreetse juhtumi eripärale. Seoses sellega tuleb märkida, et juhtumil, kui kohus kõiki asjaolusid arvesse võttes leiab, et tingimisi süüdimõistmine on põhjendatud, tuleb tal katseaja kestuse määramisel juhinduda üksnes kasvutamise ülesandest ning määrata katseaja kestus vastavalt

⁴⁰ Vt. NSVL KTK 25. veebruari 1927. aasta määrus „Об изменении основных начал уголовного законодательства СССР и союзных республик», p. 4, СЗ 1927, nr. 12.

⁴¹ Vt. NSVL KTK ja RKN 13. novembri 1929. aasta määrus „Об изменении и дополнении основных начал уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик», p. 6.

⁴² Vrd. A. A. Gertsenzon, viidatud teos, lk. 482. Samale järeldusele tuleb ka M. Jakobovič, kes käsitleb tingimisi süüdimõistmist karistusena.

⁴³ Vt. M. Jakobovič, sealsamas, lk. 34.

sellele, kui pikaks ajaks on antud konkreetsel juhtumil süüdimõistetut tarvis allutada tingimisi süüdimõistmise kasvatavale toimele.

Praktilist tähtsust omab ka küsimus, missugusest momendist algab tingimisi süüdimõistmise täitmine, s. t. katseaja kulgemine, kas süüdimõistva otsuse tegemisest või tema seadusjõusse astumisest. Katseaja kulgemise alguseks tuleb pidada süüdimõistva otsuse tegemist, sest tingimisi süüdimõistmise kui karistusest tingimisi vabastamises seisneva kasvatusliku vahendi toime algab paratamatult tingimisi süüdimõistva otsuse avaldamise momendiga. Katseaja alguse edasilükkamine kuni otsuse seadusjõustumiseni oleks vastuolus tingimisi süüdimõistmise olemusega. Ent kui käsitada tingimisi süüdimõistmist karistusena, siis on selline edasilükkamine obligatoorne, sest KrPK § 342 kohaselt täidetakse otsus, millega kohtualusele on määratud karistus, pärast selle jõustumist. Katseaja alguse edasilükkamise paikapidamatus ilmneb ka siis, kui tingimisi süüdimõistetut sooritab uue kuriteo enne tingimisi süüdimõistva otsuse seadusjõustumist. Sellisel juhtumil tuleb uus kuritegu tunnistada sooritatuks väljaspool katseaega, mistõttu selle sooritamise fakt ei saa tingida eelmise kuriteo eest tingimisi määratud karistuse täideviimist, s. t. ei saa tingida üldkaristuse määramist vastavalt „Põhialuste” § 37 (KrK § 54) printsiipidele. Jääks üle teine võimalus — üldkaristuse määramine kahe süüdimõistva otsuse järgi. Sel juhtumil tuleks ühe komponendina, karistusena, arvestada tingimisi süüdimõistmist ennast. Ent tingimisi süüdimõistmise (tingimisi määratud karistuse) kui karistuse liigi liitmine nn. tingimusetu (või, nagu teinekord kõneldakse ja kirjutatakse, „reaalse”) karistusega ei ole ju võimalik. Neelamisprintsiibi kasutamine osutuks aga väga kunstlikuks viisiks niihästi sel puhul, kui möönda „reaalse” karistuse neelamise võimalust raskema karistusena käsitletava tingimisi süüdimõistmise (näit. paranduslike tööde neelamist tingimisi määratud vabadusekaotuse) poolt, kui ka sel puhul, kui tunnistada tingimisi süüdimõistmise neelamise võimalust selle või teise „reaalse” karistusliigi poolt.

Pealegi ei käsita kehtiv nõukogude kriminaalseadusandlus tingimisi süüdimõistmist karistusena ega tunne seepärast ei karistuste liigitust „tingimusteta” või „reaalseteks” ja „tingimisi” karistusteks ega ka tingimisi süüdimõistmise raskuse määramist üksikute karistusliikide (nn. „reaalsete” karistuste) suhtes. Ja kas üldse on võimalikki sisuliselt määrata tingimisi süüdimõistmise raskust karistuse liikide (resp. määrade) suhtes, mis erinevad tingimisi määratud karistuse liigist (resp. määrast)? Võiks muidugi väita, et üks aasta vabadusekaotust on raskem kui üks aasta tingimisi määratud vabadusekaotust, ent missuguste kriteeriumide alusel otsustada, milline on näiteks tingimisi määratud üheaastase vabadusekaotuse kui võimalikkuse raskus ühe aasta paranduslike tööde kui tegelikkuse suhtes.

Uue kuriteo sooritamise enne tingimisi süüdimõistva otsuse seadusjäustumist on tegelikult selle tingimuse mittetäitmine, mille täitmisest on seatud sõltuvusse vabanemine määratud karistusest. Seepärast, sisuliselt vaadelduna, peab uue kuriteo sooritamise ka sel juhtumil kaasa tooma katseaja kulgemise lõppemise ja tingimisi määratud karistuse täideviimise. Ent see on võimalik üksnes sel eeldusel, kui katseaja alguseks tunnistatakse mitte tingimisi süüdimõistva otsuse jõustumise, vaid tema avaldamise aeg, mis omakorda on kooskõlas tingimisi süüdimõistmise käsitamisega erilise puhtkasvatusliku vahendina.

Ülalkirjeldatuile analoogilised raskused tekivad ka siis, kui isik katseaja kestel mõistetakse süüdi teise kuriteo eest, mille ta oli sooritanud enne tingimisi süüdimõistva otsuse tegemist. Muidugi need, kes näevad tingimisi süüdimõistmises karistust, võivad viidata KrPK §-le 465, mille kohaselt juhtumeil, kus on vaja teha otsus kuritegude kogumis (KrK § 49) isiku suhtes, kelle kohta on tehtud mitu otsust, teeb koostusotsuse hilisema otsuse teinud kohus, „kusjuures juhul, kui eelneva jõustunud otsusega oli määratud raskem karistus, loetakse hilisem otsus eelneva otsusega kaetuks” Kuid katsudes rakendada kõnesoleval puhul seda paragrahvi, tekiksidki needsamad raskused, mida puudutati ülal seoses neelamisprintsibi rakendamise võimalusega, s. t. seoses küsimusega, missugune on tingimisi süüdimõistmise raskuse vahetõttu nõukogude kriminaalseadusandluses ettenähtud karistusliikidega. Tingimisi süüdimõistmise käsitamisel erilise puhtkasvatusliku vahendina ei oleks KrPK § 465 rakendatav seepärast, et see paragrahv eeldab ühe karistuse neelamist teise, raskema karistuse poolt. Ent ebarahuldavaks lahendusviisiks oleks vaadeldaval juhtumil ka tingimisi süüdimõistva otsuse seadusjõusse jätmine; tingimisi süüdimõistmine kui eriline kasvatuslik vahend, mis oma olemuse ja ülesannete tõttu eeldab süüdimõistetut viibimist vabaduses, on täidetav paralleelselt küll niisuguse karistusega nagu seda on näiteks paranduslikud tööd, ta ei ole aga täidetav üheaegselt vabaduse kaotusega. Peale selle oleks küsimuse selline lahendamine formaalne (eriti neil juhtumeil, kui teine kuritegu on toime pandud enne seda kuritegu, mille eest rakendati tingimisi süüdimõistmist), sest et otsus tingimisi süüdimõistmise kohta on tehtud arvestamata teise kuriteo toimepanemise fakti kohtualuse poolt. Kõige selle tõttu on tarvis tingimisi süüdimõistva otsuse tühistamist selleks, et tingimisi süüdimõistmise rakendamise küsimus lahendataks seoses teise kuriteo toimepanemise fakti arvestamisega.

Katseaja kestel uue kuriteo sooritamise korral tekib küsimus, missugusest ajast tuleb lugeda eelmise kuriteo puhul tehtud tingimisi süüdimõistva otsuse aegumise tähtaega: kas selle otsuse tegemise ajast või temaga määratud katseaja lõppemise ajast. Et tingimisi süüdimõistmine toob katseaja määramise tõttu kaasa otsuse täideviimise edasilükkamise tingimisi määratud karistuse osas ja see omakorda katkestab selles osas otsuse aegumise kulge-

mise, siis tuleb õigeks pidada tingimisi süüdimõistva otsuse aegumistähtaja arvutamist katseaja lõppemise päevast.

Seoses eelnevaga kerkib küsimus, missugusest momendist lõpeb tingimisi süüdimõistmise rakendamine ja sellega ühtlasi katseaja kulgemine: kas uue kuriteo sooritamise päevaga või uue kuriteo suhtes tehtud süüdimõistva otsuse seadusjõustumisega. Tuleb pidada õigeks esimest lahendamisvõimalust, sest katseaja pikendamine uue kuriteo toimepanekust kuni selle kuriteo kohta tehtud otsuse seadusjõustumiseni oleks jällegi vastuolus tingimisi süüdimõistmise olemusega: juba uue kuriteo toimepaneku faktiga on tingimisi süüdimõistetu näidanud, et ta pole suuteline täitma temale seatud tingimust. Seepärast: kuritegu, mis sooritatakse pärast esimest uut (veel katseajal toimepandud) kuritegu, tuleb lugeda sooritatuks juba pärast katseaja lõppemist.

Kehtiva nõukogude kriminaalõiguse järgi ei saa kohtu poolt määratava katseaja kestus ületada süüdimõistva kohtuotsuse aegumise aega, sest et seaduses ettenähtud katseaja ülemmäär langeb ühte süüdimõistva otsuse aegumisajaga (10 aastat). Ent juhul, kui seadusandluses süüdimõistva otsuse aegumisaega diferentseeritaks kohtu poolt määratud karistuse raskuse järgi, on võimalik, et vähemrasketes kuritegudes süüdimõistva otsuse aegumise aeg osutub lühemaks katseaja seaduses ettenähtud ülemmäärast. Sel puhul võib tekkida küsimus, kas võib tingimisi süüdimõistmise korral määrata katseae kestusega, mis ületab sama otsuse aegumisaja (näit. kuriteo puhul, mille süüdimõistva otsuse aegumisajaks on 2 aastat, määrata katseajaks 3 aastat). Vastus sellele küsimusele peaks olema jaatav. Ka see tuleneb sellest, et tingimisi süüdimõistmine ei ole karistus, vaid karistusest tingimisi vabastamises seisnev kasvatuslik vahend. Raskusi tingimisi määratud karistuse täideviimisega sel puhul, kui katseajal (toodud näite puhul katseaja kolmandal aastal) pannakse toime uus kuritegu, ei saa tekkida, sest, nagu eespool juba märgitud, tuleb niisugusel korral tingimisi süüdimõistva otsuse aegumise tähtaja arvutamist alata mitte otsuse tegemise ajast, vaid uue kuriteo sooritamise päevast.

Lõpuks peatume lühidalt uue kriminaalseaduse tagasiulatava jõu küsimusel seoses tingimisi süüdimõistmise rakendamisega. Nõukogude kriminaalõiguses kehtib teatavasti põhimõte, et teo kuritegelikkus ja karistatavus määratakse kuriteo toimepaneku ajal kehtinud kriminaalseaduse alusel. Kuid erandina sellest põhimõttest omavad tagasiulatuvat jõudu seadused, mis kõrvaldavad toimepandud teo kuritegelikkust või kergendavad karistatavust (KrPK § 2, lg. 1) Tingimisi süüdimõistmise kui puhtkasvatusliku, karistuse repressiivset iseloomu mitteomava vahendi suhtes on neil printsiipidel tähtsust vaid niivõrd, kui tingimisi süüdimõistmine on seotud tingimisi määratud karistuse täideviimise võimalusega. Näiteks seadus, mis kõrvaldab teo kuritegelikkuse ja karistatavuse, kõrvaldab sellega ühtlasi ka tingimisi süüdimõistmise

rakendamise võimaluse tegude suhtes, mis pandi toime enne selle seaduse jõustumist. Mis puutub aga uutesse seadustesse, mis uuel viisil reguleerivad üksnes tingimisi süüdimõistmise rakendamise eeldusi ja ulatust, siis need seadused peavad ilma erandita omama tagasiulatuvat jõudu, sest nende seadustega tehtavad muudatused ei tähenda karistuse raskendamist või kergendamist, vaid need on muudatused, millede eesmärgiks on viia teatava puhtkasvatusliku vahendi rakendamine vastavusse kuritegudega võitlemise nõuetega sotsialistliku ühiskonna arenemise uutes tingimustes. Seepärast peab omama tagasiulatuvat jõudu mitte ainult seadus, mis näiteks vähendab katseaja alampiiri, vaid ka seadus, mis seda kõrgendab.

УСЛОВНОЕ ОСУЖДЕНИЕ В СОВЕТСКОМ УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

Проф. Х. Кадари

Кафедра уголовного права и процесса

Резюме

В статье делается попытка осветить и разрешить ряд вопросов, относящихся к применению условного осуждения по советскому уголовному праву, исходя из понимания этого института как состоящего в условном освобождении от наказания особого средства воспитательного воздействия.

В первой части статьи рассматривается вопрос о юридической природе условного осуждения и дается характеристика, в основных чертах, условного осуждения как особого, применяемого советским судом средства воспитательного воздействия, показывается отличие этой концепции от других взглядов относительно юридической природы условного осуждения, а также основания неприемлемости последних (концепции условного осуждения как наказания, как одной из форм отсрочки наказания, как особого порядка отбытия наказания). В той же части статьи дается краткий обзор исторического развития института условного осуждения в советском уголовном законодательстве.

Во второй части статьи рассматриваются предпосылки и критерии применения условного осуждения в качестве состоящего в условном освобождении от наказания особого средства воспитательного воздействия.

По дискуссионному вопросу о возможности соединения поражения прав с условным осуждением (ч. 3 ст. 34 УК РСФСР) предлагается следующее решение вопроса. Назначение поражения прав условно не противоречит само по себе природе условного осуждения как особой меры воспитательного воздействия. Природе этого института, а также смыслу ч. 3 ст. 34 УК противоречило бы приведение в исполнение поражения прав во время испытательного срока. Вместе с тем из сказанного следует, что применение условного осуждения недопустимо в тех случаях, когда в силу конкретных обстоятельств необходимо немедленное приведение в исполнение поражения прав. В тех же случаях, где

нет такой необходимости, нет и препятствий для назначения поражения прав условно. В связи с тем подчеркивается, что вполне обоснованным является указание Верховного суда СССР о том, «что в случае условного осуждения назначение конфискации имущества в качестве дополнительного наказания является, как правило, нецелесообразным».

В статье подчеркивается, что признание судом степени общественной опасности подсудимого таковой, которая оправдывает применение условного осуждения в отношении его, должно быть обосновано конкретными данными. Лишь путем изучения и оценки конкретных фактов в их совокупности и в связи с данным подсудимым, как фактов, выражающих особенности его личности, можно прийти к обоснованному выводу относительно наличия или отсутствия субъективного основания применения условного осуждения. В связи с этим затрагивается вопрос о тех критериях, которыми суд должен руководствоваться при изучении и оценке данных, характеризующих личность подсудимого. Указывается, что при обсуждении вопроса о применении условного осуждения решается не вопрос о смягчении наказания, а в конечном счете вопрос о возможности освобождения осужденного от назначенного наказания. Не единственным, но наиболее существенным критерием оценки личности подсудимого должен быть следующий: осужденный должен быть человеком, который в силу своих моральных качеств может оправдать оказанное ему советским судом доверие, хочет и может искупить безупречным поведением свою вину и вернуться на честный трудовой путь члена социалистического общества. В статье подчеркивается, что решение вопроса о применении условного осуждения является для суда чрезвычайно ответственной задачей, требующей тщательного изучения и оценки, как конкретных фактов, так и личности осужденного.

В статье отстаивается точка зрения, что условное осуждение служит в основном цели специального предупреждения. Поэтому, если в конкретных условиях места и времени следует особо учитывать требования общего предупреждения, условное осуждение не может быть применено. Из этого следует, что при решении вопроса о применении условного осуждения совершенное подсудимым преступление должно быть оценено не только в качестве факта, характеризующего степень опасности подсудимого, но и с точки зрения задач общего предупреждения.

Исходя из понимания условного осуждения в качестве особой меры воспитательного воздействия, в третьей части статьи рассматривается ряд вопросов, связанных с выполнением условия, которое ставится судом условно осужденному и выполнение которого имеет своим последствием освобождение осужденного от назначенного наказания и погашение судимости. В статье отстаивается точка зрения, что безупречное поведение в течение испытательного срока должно быть понимаемо в смысле несвершения какого бы то ни было преступления, так как нецелесообразность применения

в конкретном случае условного осуждения как особой воспитательной меры доказывается совершением любого, а не только «не менее тяжкого» преступления. Несоответствующим природе условного осуждения было бы определение законом продолжительности испытательного срока в виде единой абсолютной величины для всех случаев применения этой меры, а также в той или иной зависимости от срока назначенного условно наказания. При определении длительности срока суд должен руководствоваться, в случае, если налицо все основания применения условного осуждения, задачей исправления осужденного и определить длительность этого срока в соответствии с указанной задачей.

Далее в статье обосновывается мнение, что началом течения испытательного срока следует считать момент вынесения приговора, а не вступления его в законную силу, так как действие условного осуждения, как состоящего в условном освобождении от наказания особой меры воспитательного воздействия, с необходимостью начнется с момента вынесения приговора.

В соответствии с этим вопрос о значении совершения нового преступления еще до вступления в законную силу приговора об условном осуждении решается в том смысле, что новое преступление должно быть рассматриваемо как совершенное во время испытательного срока и имеющее своим последствием прекращение течения этого срока. В связи с тем в статье показывается, что в отношении условного осуждения, как чисто воспитательного средства, не могут быть применены ни принципы поглощения, ни принципы сложения наказаний.

Далее в статье обосновывается положение, что в случаях, когда лицо во время испытательного срока будет осуждено за другое преступление, совершенное им до вынесения приговора об условном осуждении, целесообразным является отмена этого приговора с тем, чтобы вопрос о применении условного осуждения мог быть разрешен с учетом факта совершения и другого преступления.

Поскольку с назначением испытательного срока отсрочивается приведение в исполнение назначенного условно наказания, исчисление срока давности приговора условного осуждения должно, в случае совершения осужденным во время испытательного срока нового преступления, начаться со дня прекращения испытательного срока. Вопрос о том, прекращается ли течение испытательного срока с совершением нового преступления или же со вступлением в законную силу приговора по новому преступлению, решается в смысле первой альтернативы.

Наконец, в статье рассматриваются некоторые вопросы применения условного осуждения, возникающие в связи с изданием новых уголовных законов.